

PAULINA WĘŻNIEJEWSKA

Uniwersytet Szczeciński

ORCID: 0000-0001-8529-771X

TOMASZ LEŚ

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: 0000-0001-8930-5684

JACEK MOROZ

Uniwersytet Szczeciński

ORCID: 0000-0002-7584-334X

O nieostrości dychotomii rubież–centrum na przykładzie wybranych uniwersytetów

W pomrokach dziejów tlą się jeszcze ślady historycznych rubieży i centrów. Podążanie za ich tropem, to wyprawa w miejsca bliskie i dalekie, to wędrówka do granic nie(znanej) nam historii. Droga jest długa, a czasu mamy niewiele, dlatego musimy ograniczyć nasz zapal, by móc choćby pobieżnie prześledzić losy pojęć jakimi są „rubież” i „centrum”. Norman Davies (2010, s. 19) pisał, że „na początku nie było Europy”, możemy rzec, że na początku nie było też peryferii i centrów. Myśl i słowo pozwalają nam nadawać i konstruować znaczenia. Zapytajmy słów (spisanych) o to, skąd „rubież” bierze swój początek. Tematycznie i słowotwórczo pojęcie jakim jest *granica* ma bogatą rodzinę wyrazów, żeby wymienić tylko: pogranicze, przygranicze, transgranicze, a te z kolei mają swoje derywaty, wśród których znaleźć możemy: rubież, kresy czy też peryferie.

Biorąc pod uwagę tę różnorodność, uznaliśmy, że dla potrzeb niniejszego artykułu ograniczymy używane przez nas wyrażenia do – rubieży (synonimicznie określanej przez nas jako peryferie) – i wbrew pozorom nie(występującym) w antagonistycznym stosunku – centrum, które określać będziemy również jako środek (Niedźwiedzki, Król, 1898, s. 263; Pieńkos, 1996, s. 73). W tradycji starosłowiańskiej dla zaznaczenia poszczególnych granic nacinano znaki na drzewach, były one najbardziej znaną i najprostszą formą oznaczenia granic. Polskie „ciosna” były znakiem wrytym na drzewie, rosyjskie „rubieże” miały analogiczne znaczenie, dodatkowo jednak (szerzej) „rubież” rozumiana była jako kresy, granica (Kiersnowski, 1960, s. 277)¹. W *Słowniku Warszaw-*

¹ Etymologia tego słowa wskazuje na rosyjski źródłosłów (ros. Рубе́ж); granica (Linde, 1994, s. 157). Zapożyczenie ze staroruskiego rubeż oznaczającego „nacięcie, znak wycięty na drzewie; miedza, granica; teren przygraniczny; przeszkoda”. Rubież formalnie od XVI w. rozumiana była jako granica, kresy, pogranicze, obszar przygraniczny (Boryś, 2010, s. 525).

skim odnajdujemy także inne synonimy dla oznaczenia słowa rubież, są nimi: skraj, brzeg, zrąb, kraniec (Niedźwiedzki, Król, 1909, s. 759).

Próba konceptualizacji, kluczowych dla niniejszych analiz pojęć jakim jest „rubież” i „centrum”, wymaga przedstawienia dwóch wiodących paradygmatów, które jednocześnie wyznaczają sposób myślenia o wyżej wymienionych kategoriach. Historyczne konotacje narzucają nam widok rubieży jako miejsc względnie statycznych, ściśle związanych z ich geograficznym położeniem. Współcześnie żadne pojęcia nie są pozostawiane w spokoju. Poddawane są ponownym interpretacjom czy też rozszerzeniom. Użyteczny dla naszych analiz jest podział dokonany przez Babińskiego (1994). Pierwsza perspektywa traktuje zjawiska na pograniczu jako autonomiczne, swoiste, niejako wewnętrzne i nieskorelowane z tym, co dzieje się w centrum. Druga perspektywa pozwala ulokować rubieże jako części większych całości (centrów). Przyczyn zjawisk zachodzących na rubieżach, należy dlatego szukać „poza nimi”. Jest to też koncepcja, w której uwzględnia się interakcyjność, ale i zależność. Prawdą jest, że warunkiem konstytutywnym istnienia „centrum” jest istnienie tego co nazwać można „rubieżą”, ale jest to zależność obustronna. Pierwsza perspektywa (dalej: PD – perspektywa dychotomii) podkreśla wyraźną dychotomię rubieże–centrum, druga – brak wyraźnego podziału i płynność granic (dalej: PPG – perspektywa płynnych granic).

Istnienie przestrzeni uznawanych za peryferyjne w stosunku do centrów, odznacza się pewną trwałością, jednak dzieje znanego nam świata nacechowane są zmiennością. I oto historia dowodzi jak obszary peryferyjne wchłaniane były przez centra, centra przesuwają się na peryferie lub z nich się wyłaniały. To długa opowieść o narodzinach i śmierci tychże (Szul, 2011, s. 188–189). Historia istnienia Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Szczecińskiego, to dzieje rozgrywające się w wymiarze długiego i krótkiego trwania. Chcąc przedstawić choćby pobieżnie historię UJ, musimy przeдрzeć się przez stulecia, historia US, w tej perspektywie, trwa zaledwie moment, jest to bowiem jedynie kilkadziesiąt lat.

Choć Szczecin ma wielowiekową historię, to jak słusznie zauważają historycy: „W minionych stuleciach wiatry historii wiały tu niezwykle intensywnie, często radykalnie zmieniając swój kierunek” (Puchalski, Włodarczyk, 2010, s. 3). Szkolnictwo wyższe na ziemiach szczecińskich wyłoniło się (niemalże) dosłownie z nicości. Po 1945 roku ogromnym wyzwaniem stała się nie tylko odbudowa zasobów materialnych, panował także niewyobrażalny deficyt – brakowało ludności – w szczególności tej, którą można określić mianem inteligencji. Dopiero październik 1946 roku stał się zwiastunem nadziei, wtedy też ogłoszono pierwszy wykład akademicki. Trzeba było czekać jeszcze niemalże 40 lat, aby urzeczywistniły się starania i pragnienia szczecinian. Rok 1985 zaowocował utworzeniem ośrodka naukowego, czyli Uniwersyte- tu Szczecińskiego² (Lesiński, 1998, s. 443–449). Tradycje, do których swym duchem

² Bazę dla powstania US stanowiła wcześniejsza WSP (1973–1985), która z kolei wyłoniła się z dotychczasowej filii UAM, czyli WSN (1968–1973).

nawiązuje Uniwersytet Szczeciński sięgają aż do XVI wieku oraz do dziedzictwa, jakie ofiarowane zostało mu wraz z całą historią Pomorza Zachodniego (Strategia US, 2019, s. 3).

Powody, dla których Uniwersytet Jagielloński został uznany za centralny prowadzą się zarówno do tych związanych z tradycją sięgającą XIV wieku (pierwszy polski uniwersytet i jeden z pierwszych w Europie Środkowo-Wschodniej), z jego położeniem i z wielkością metropolii w której funkcjonuje, jak i ściśle naukowo-dydaktycznych – tj. jest uznawany za jeden z najlepszych w tej części Polski, a ze względu na jakość badań i dydaktyki o relatywnie wysokim wpływie nie tylko na bezpośrednie otoczenie społeczno-gospodarcze i naukowe, ale i na inne uczelnie, dla których nierzadko stanowi jeden z punktów odniesienia.

Za przykłady potencjalnie mogące wykazać zachodzenie tej dychotomii zarówno w wersji PD, jak i PPG w odniesieniu do uczelni wyższych przyjeśliśmy dwa uniwersytety – Szczeciński (który m.in. ze względu na swoje przygraniczne położenie, nazwaliśmy uniwersytetem na rubieży) i Jagielloński (uznawany za uniwersytet centralny). Celem prezentowanej tu analizy jest sprawdzenie, która z perspektyw odpowiada stanowi faktycznemu w odniesieniu do wspomnianych, przykładowych uczelni wyższych. Dokonaliśmy porównania strategii rozwoju tych uczelni, wyodrębniliśmy idee przewodnie (postulaty) w nich (strategiach) zawarte, by na tej podstawie stwierdzić czy ewentualne zachodzenie różnic uzasadnia twierdzenie o wyraźnych różnicach (jak w PD) czy o ich braku (jak w PPG). Na podstawie analizy porównawczej dokumentów: Misji Uniwersytetu Jagiellońskiego (do 2030 r.) i Statutu Uniwersytetu Jagiellońskiego (z 2019 r.) oraz Strategii Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego w latach 2019–2028 wyłoniliśmy siedem postulatów – swoistych idei wyznaczających kierunki rozwoju uniwersytetów w zakresie kształcenia studentów.

Pojęcie *idea* (gr. *idea*, „kształt”, „wyobrażenie” [Podsiad, 2001, s. 357]) zazwyczaj kojarzone jest z jego platońskim rozumieniem, w którym *eidos* używane było na oznaczenie „...tej formy zewnętrznej, tej struktury metafizycznej albo istoty rzeczy, która ma naturę czysto *inteligibilną*...” (Reale, 2005, s. 89). Idea zatem to pewna metafizycznie rozumiana *forma* (por. Reale, 2005), stanowiąca rodzaj bytu uchwytne tylko intelektem, będącego „...w pełnym sensie bytem w sobie i przez siebie” (Reale, 2005, s. 95). Nie przypisujemy *idei* takiego jednak – filozoficznego – znaczenia. W naszym artykule przyjmujemy współczesne rozumienie pojęcia *idei*, zgodnie z którym jest to „myśl przewodnia wyznaczająca cel i kierunek działania, twórczości naukowej, artystycznej itp.”³ Wobec powyższego, do wspomnianych już przez nas idei, wyznaczających kierunki rozwoju uniwersytetów w zakresie kształcenia studentów, zaliczamy:

- ideę jedności kształcenia i prowadzenia badań naukowych,
- ideę kształtowania postawy tolerancji, krytycznej i autokrytycznej,

3 Idea. PWN. Pobrane z: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/idea.html>

- ideę niezależności kształcenia od ideologii,
- ideę interdyscyplinarności w kształceniu, w tym tworzenie nowych modeli i programów kształcenia,
- ideę otwartości kształcenia na otoczenie społeczne,
- ideę „kształcenia obywateli świata”, otwartości na różnorodność kulturową,
- ideę kształcenia do postaw pro-ekologicznych.

Poniżej przedstawiamy zapisy odpowiadające poszczególnym kategoriom w dokumentach wskazanych uniwersytetów.

Tabela 1. Idea jedności kształcenia i prowadzenia badań naukowych

Uniwersytet Szczeciński	Uniwersytet Jagielloński
– Misją nadrzędną jest jedność nauki i kształcenia	<ul style="list-style-type: none"> – Podstawową zasadę kształcenia na stanowi jedność nauki i nauczania, realizowana poprzez twórcze rozwijanie myśli naukowej i ukazywanie wyników prowadzonych badań – Tworzenie oferty dydaktycznej z uwzględnieniem wyników badań i analiz

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego 2019–2028, <https://usz.edu.pl/wp-content/uploads/za%C5%82%C4%85cznik-do-uchwa%C5%82y-nr-106.2019-1.pdf>; Strategii Rozwoju UJ w latach 2021–2030, <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/strategia-rozwoju>.

Koncepcja łączenia idei uprawiania nauki i kształcenia studentów stanowi trzon kształcenia uniwersyteckiego. Wylania się ona z niemieckiego modelu uniwersytetu, w którym jego funkcjonowanie oparte jest na realizacji trzech zasad: jedności wiedzy, jedności profesorów i studentów, jedności badań i kształcenia (Pritchard, 1990, s. 40; Hejwosz, 2008, s. 42). Podstawowym zadaniem uniwersytetu jest realizacja zasady jedności badań i kształcenia. Zgodnie z tą zasadą, prowadzenie badań (przez profesorów i studentów) ma być najlepszą formą nauczania (Pritchard, 1990, s. 47; Hejwosz, 2008, s. 42). W przypadku obu porównywanych uniwersytetów, idea ta stanowi zasadę konstytutywną.

Tabela 2. Idea kształtowania postaw: tolerancji, krytycznej i autokrytycznej

Uniwersytet Szczeciński	Uniwersytet Jagielloński
<ul style="list-style-type: none"> – US prowadzi niezależną działalność naukową, dydaktyczną i kulturotwórczą z poszanowaniem zasady humanizmu, demokracji i tolerancji oraz upowszechnia wartości dziedzictwa kulturowego jednoczącej się Europy i tradycji rodzimej – Społeczność uniwersytecka dba o dostęp do wiedzy jak najszerzych i zróżnicowanych wiekowo grup społecznych, w tym osób niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem (misja społeczna – umożliwienie dostępu do wiedzy i jej upowszechnienie) – Współdziałania dla dobra powszechnego w duchu tolerancji i poszanowania praw człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> – Idea kształtowania postawy tolerancji, krytycznej i autokrytycznej

Źródło: opracowanie własne.

Geneza uniwersytetu wskazuje na jego ponadnarodowy charakter. Uniwersytety były centrami, które jednoczyły wszystkich chcących poszukiwać prawdy. Ta głęboko zakorzeniona tradycja mogła przetrwać dzięki temu, że uniwersytet stoi na straży tego, co cenne, dobre i godne, czyli tego, co stanowi jego fundament. Uniwersytet stał się więc depozytariuszem ducha tolerancji (Malewski, 2000, s. 24–25). Wydaje się, że kolejne idee są niejako wyprowadzane z koncepcji uniwersytetu humboldtowskiego. Idea kształtowania postaw – krytycznej i autokrytycznej staje się bowiem konsekwencją uprawiania „wolnej nauki”. Umiejętność logicznego myślenia i prowadzenia racjonalnej dyskusji, dostrzegania istnienia wielu perspektyw dostępnej nam „rzeczywistości”, nie są możliwe bez (auto)krytycznego oglądu.

Tabela 3. Idea niezależności kształcenia od ideologii

Uniwersytet Szczeciński	Uniwersytet Jagielloński
<ul style="list-style-type: none"> – US prowadzi niezależną działalność naukową, dydaktyczną i kulturotwórczą Misją nadrzędną US jest prowadzenie niezależnej i stojącej na wysokim poziomie działalności badawczej oraz dydaktycznej, przy zachowaniu autonomii szkoły wyższej oraz wolności w podejmowaniu badań naukowych i doborze treści kształcenia. 	<ul style="list-style-type: none"> – Wzmacnianie roli uniwersytetu jako przestrzeni badawczej i dydaktycznej, która pozostaje niezależna od presji ideologicznej, politycznej i ekonomicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego 2019–2028, <https://usz.edu.pl/wp-content/uploads/za%C5%82%C4%85cznik-do-uchwa%C5%82y-nr-106.2019-1.pdf>; Strategii Rozwoju UJ w latach 2021–2030, <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/strategia-rozwoju>.

„Ideologia [fr. *idéologie*, gr. *idéa* »kształt«, »postać«, »przedstawienie«, »pojęcie«; *lógos* »słowo«, »nauka«], pojęcie występujące w filozofii i naukach społecznych oraz politycznych, które określa zbiory poglądów służących do całościowego interpretowania i przekształcania świata”⁴. W ujęciu potocznym „ideologią” można nazywać idee niebędące teoriami ściśle naukowymi, tj. takimi, które zawierają zbiór twierdzeń niepodlegający procesowi weryfikacji (por. weryfikacja w naukach przyrodniczych). Niejako w opozycji do ideologii znajduje się „nauka” (gr. *episteme*; łc. *scientia*), która oznaczać może (w sensie funkcjonalnym) „...zorganizowany proces poznawczy prowadzący do konstruowania teorii, czyli do nauki w sensie przedmiotowym” (Podsiad, 2001, s. 550).

W znaczeniu przedmiotowym: zespół gotowych już w pewien sposób, choć wciąż hipotetycznych teorii, dotyczących określonej dziedziny rzeczywistości i spełniających warunki metodologiczne co do precyzji pojęć, uzasadnienia twierdzeń itp. (Podsiad, 2001, s. 551).

Nauka stoi zatem w wyraźnej opozycji do ideologii i tym samym broni nas przed ideologiczną manipulacją. Idea niezależności kształcenia od ideologii wynika z konieczności odciążenia tego, co nazywamy ideologią (fałszem) od tego, co uznać można za prawdę naukową. Ideologia zniewala umysły, ograniczając ich pole widzenia, jest bowiem jedyna, słuszna i niepodważalna. Twierdzenia naukowe podlegają nieustannej weryfikacji, której dokonać może każdy, kto tylko ma odpowiednie kompetencje badawcze.

Tabela 4. Idea interdyscyplinarności w kształceniu, w tym tworzenie nowych modeli i programów kształcenia

Uniwersytet Szczeciński	Uniwersytet Jagielloński
<ul style="list-style-type: none"> – Prowadzenie badań naukowych na najwyższym poziomie, w tym badań interdyscyplinarnych i międzydziedzinowych, o znaczącym wkładzie w poszerzenie aktualnych horyzontów wiedzy – Tworzenie programów kształcenia i nowych modeli dydaktycznych zorientowanych na interdyscyplinarność i integrację z prowadzeniem badań z wykorzystaniem najlepszych praktyk, innowacji dydaktycznych i wyników badań naukowych – Zmiana charakteru studiów pierwszego stopnia na bardziej ogólny; zmniejszenie liczby kierunków pierwszego stopnia – Działalność naukowa US, jako uczelni przyszłości, jest ukierunkowana na prowadzenie najwyższej jakości interdyscyplinarnych i innowacyjnych badań przy uwzględnieniu potrzeb wynikających ze strategii miasta i regionu 	<ul style="list-style-type: none"> – Zwiększenie liczby kursów interdyscyplinarnych w ramach zajęć ogólnouczelnianych oraz programów studiów, w tym dyscyplinowo „równoważonego rozwoju”

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego 2019–2028, <https://usz.edu.pl/wp-content/uploads/za%C5%82%C4%85cznik-do-uchwa%C5%82y-nr-106.2019-1.pdf>; Strategii Rozwoju UJ w latach 2021–2030, <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/strategia-rozwoju>.

⁴ PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/ideologia;3913853.html>.

Interdyscyplinarność w szerokim sensie oznacza podejmowanie badań z pozycji różnych dyscyplin naukowych. We współczesnych dyskusjach na temat organizacji dyscyplin naukowych coraz częściej pojawia się postulat zerwania z tradycyjnym podziałem na dyscypliny naukowe (McCulloch, 2002). Uzasadnia się to między innymi złożonością i wieloaspektowością części problemów badawczych, które, aby mogły być komplementarnie ujęte, powinny być badane z różnych – nieograniczonych przez dyscypliny naukowe – perspektyw. Przykładem tego może być kognitywistyka, która podejmuje badania nad umysłem z perspektywy psychologii, filozofii, informatyki czy neurobiologii. Przedstawiciele zarówno Uniwersytetu Szczecińskiego, jak i Jagiellońskiego dostrzegają wspomnianą potrzebę, w obu przypadkach postuluje się interdyscyplinarność na poziomie dydaktyki, ale i co z tym związane – badań naukowych. Można przewidywać w tym zakresie wsparcie dla tworzenia nowych lub nadbudowanych, nad już funkcjonującymi, struktur, które za takie badania i ich dydaktyczne implikacje mogłyby odpowiadać.

Tabela 5. Idea otwartości kształcenia na otoczenie społeczne

Uniwersytet Szczeciński	Uniwersytet Jagielloński
<ul style="list-style-type: none"> – US twórczo współpracując na zasadzie partnerstwa z otoczeniem, przygotowuje studentów do aktywności obywatelskiej, pełnienia ważnych ról społecznych, politycznych i gospodarczych. Absolwenci cechują się umiejętnościami rozumienia otaczającego świata, akceptując jego złożoność i różnorodność społeczną oraz współdziałania dla dobra powszechnego w duchu tolerancji i poszanowania praw człowieka. Wyróżnia ich profesjonalizmem, inicjatywa i przedsiębiorczość oraz odpowiedzialność za losy regionu, ojczyzny i świata 	<ul style="list-style-type: none"> – Współpraca z samorządem miasta Krakowa i Małopolski w rozwoju miasta i regionu, dostarczanie wsparcia badawczego i eksperckiego oraz udział w rozwiązywaniu problemów lokalnych – Poszerzenie oferty staży i praktyk zawodowych we współpracy z pracodawcami – Prowadzenie badań pracodawców, studentów, doktorantów i absolwentów (w tym śledzenie ścieżek karier), analiz bazy praktyk i ofert pracy i wykorzystywanie danych w procesie tworzenia oferty kształcenia – Organizowanie spotkań z pracodawcami w celu doskonalenia programów kształcenia i opracowania nowych kierunków studiów

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego 2019–2028, <https://usz.edu.pl/wp-content/uploads/za%C5%82%C4%85cznik-do-uchwa%C5%82y-nr-106.2019-1.pdf>; Strategii Rozwoju UJ w latach 2021–2030, <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/strategia-rozwoju>.

Idea otwartości jest głównie próbą odpowiedzi na potrzebę kształcenia elit i prowadzenia badań będących odpowiedzią na potrzeby uwarunkowane lokalnie. W ramach tej idei postuluje się również współpracę z otoczeniem samorządowym i gospodarczym, tj. z pracodawcami, w ten sposób uczelnie biorą na siebie część odpowiedzialności za możliwość przyczynienia się do rozwiązania faktycznie występujących problemów i wzrostu dobrobytu w otoczeniu, w którym same funkcjonują. W przypadku

obu uniwersytetów, pomimo zróżnicowania wynikającego z specyfiki historyczno-geograficznej, idea ta funkcjonuje jako ważny postulat.

Tabela 6. Idea „kształcenia obywateli świata”, otwartości na różnorodność kulturową

Uniwersytet Szczeciński	Uniwersytet Jagielloński
<ul style="list-style-type: none"> – Położenie uczelni stanowi wyzwanie dla społeczności akademickiej, która winna wyróżnić się wyjątkowym rozumieniem ducha tolerancji i dążeniem do poznawania innych kultur, religii, idei i obyczajów – Ważna rola w nawiązywaniu owocnych kontaktów akademickich i kulturowych między Polską i Niemcami, krajami regionu Morza Bałtyckiego oraz innymi państwami Europy i świata 	<ul style="list-style-type: none"> – Rozwijanie nowoczesnych i innowacyjnych modeli kształcenia dla studentów z całego świata, które opierają się na racjonalnej debacie i analizie argumentów, a także wykorzystują i promują otwartość na różnorodność kulturową – Wsparcia programów kształcenia w języku angielskim i innych językach obcych – Przygotowanie wspólnych programów kształcenia wraz z prestiżowymi ośrodkami zagranicznymi na poziomie studiów licencjackich i magisterskich – Rozwój form mobilności międzynarodowej umożliwiających jak najliczniejszy udział studentów, doktorantów i pracowników UJ w wymianie międzynarodowej, w tym aktywny udział w programie Erasmus+

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego 2019–2028, <https://usz.edu.pl/wp-content/uploads/za%C5%82%C4%85cznik-do-uchwa%C5%82y-nr-106.2019-1.pdf>; Strategii Rozwoju UJ w latach 2021–2030, <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/strategia-rozwoju>.

Kształcenia obywateli świata jest tu rozumiane zarówno jako kształcenie ludzi umiejących się odnaleźć w zmieniających się okolicznościach, również poza granicami własnego kraju oraz ludzi otwartych i tolerancyjnych wobec inności, m.in. w zakresie przekonań światopoglądowych. Ma być ona realizowana m.in. poprzez programy wspierające mobilność i rozwijanie współpracy międzynarodowej, również w zakresie badań naukowych. Warto podkreślić, że w strategii UJ pojawia się również propozycja narzędzia dydaktycznego wspierającego otwartość, mianowicie – postulat kształcenia umiejętności krytycznego myślenia (tu pod nazwą racjonalnej debaty i analizy argumentów). Jest to wyjście naprzeciw potrzebie docenienia wagi kooperacji, wzajemnego zrozumienia i szacunku jako warunku powodzenia w realizacji zarówno lokalnych jak i globalnych zadań (w tym naukowych).

Tabela 7. Idea kształcenia do postaw proekologicznych

Uniwersytet Szczeciński	Uniwersytet Jagielloński
– odpowiedzialność za losy regionu, ojczyzny i świata	– Podejmowanie badań i prac eksperckich związanych z ochroną klimatu i środowiska – Aktywności edukacyjnej w dziedzinie ochrony klimatu

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego 2019–2028, <https://usz.edu.pl/wp-content/uploads/za%C5%82%C4%85cznik-do-uchwa%C5%82y-nr-106.2019-1.pdf>; Strategii Rozwoju UJ w latach 2021–2030, <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/strategia-rozwoju>.

Wyróżniającą cechą UJ jest postulat dydaktyczny i naukowy dotyczący ochrony klimatu. Stanowi to odpowiedź na zachodzące i przewidywane przez badaczy negatywne dla ludzkości zmiany klimatyczne. Odpowiedź ta sprowadza się do racjonalnego włączenia się w plan redukcji tych zmian, poprzez wspieranie aktywności naukowej i edukacyjnej w tym zakresie.

Porównanie obu strategii dowodzi istnienia wielu zbieżności na poziomie wyłonionych kategorii, a zatem postulatów, wyznaczających kierunki rozwoju uniwersytetów w zakresie kształcenia studentów. Warto podkreślić, że w przypadku obu uniwersytetów – centralnego i peryferyjnego wyraźnie wskazywano na konieczność zachowania interdyscyplinarności w kształceniu, jedności kształcenia i prowadzenia badań naukowych, a także otwartości kształcenia na otoczenie społeczne. W obu przypadkach podkreślano również potrzebę „kształcenia obywateli świata”, przejawiającą się w otwartości na różnorodność kulturową i kształtowania postawy tolerancji, krytycznej i autokrytycznej. Trudno nie odnieść więc wrażenia, że strategie rozwoju wskazywanych w artykule uniwersytetów zawierają bardzo zbliżone postulaty, zarazem będąc nośnikami podobnej wizji uniwersytetu.

Wydaje się, że nie ma więc większego znaczenia czy mamy – w tym konkretnym przypadku – do czynienia z uniwersytetem centralnym czy też peryferyjnym, albowiem oba prezentują porównywalną wizję rozwoju uczelni. Ta krótka analiza wybranych dokumentów wskazuje na to, że pomimo różnic na poziomie konkretnych rozwiązań i częściowo na poziomie samych idei rozwojowych, trudno o stwierdzenie zachodzenia wyraźnej dychotomii rubież-centrum (PD) w przypadku obu analizowanych uniwersytetów. Bliższym modelem opisującym te relacje wydaje się być model płynnych granic (PPG). Wyraźne różnice mogą ewentualnie być widoczne na poziomie realizacji wspomnianych idei (nie stanowiło to jednak przedmiotu analiz w tym artykule). Nietrudno wyobrazić sobie sytuację, że ze względu na różnice w poziomie finansowania uczelni, stopień realizacji postulatów może być wyraźnie odmienny.

Dominuje dziś przekonanie, że uniwersytet powinien czemuś służyć – „być po coś”. Ten postulat „służenia czemuś konkretnemu”, czemuś, co jest policzalne i przynosi

bardzo namacalne rezultaty (wyrażane np. w postaci praktycznie rozumianych efektów kształcenia), jest konsekwencją niestety „udanej” próby wpisania uniwersytetu w struktury społeczeństwa rynkowego. W efekcie następuje radykalna zmiana funkcjonowania uczelni, a to oznacza utratę pierwotnego charakteru, a w końcu całkowite unicestwienie instytucji, która stanowi jedyną egzemplifikację idei uniwersytetu humboldtowskiego. Czytając strategie rozwoju obu uniwersytetów, nie można jednak nie odnieść wrażenia, że nasze i innych obawy, co do tego, że idee te są zagrożone są nieuzasadnione. W dokumentach bowiem żywo pobrzmiewa duch humboldtowskiej wizji uniwersytetu. Otaczająca nas rzeczywistość pozbawia nas jednak złudzeń. Duch Humboldta umiera i to na naszych oczach (zob. Kwiek, 2010; Readings, 2007; Rutkowiak, 2010).

Bibliografia

- Babiński, G. (1994). Pogranicze etniczne, pogranicze kulturowe, peryferie. Szkic wstępny problematyki. *Pogranicze. Studia Społeczne*, 4, 5–28.
- Berg, M., Seeber, B. (2016). *The slow professor. Challenging the culture of speed in the academy*. Toronto: University of Toronto Press.
- Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Brückner, A. (1985). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Davies, N. (2010). *Europa. Rozprawa historyka z historią*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Ellis, C. (2011). Mknący pociąg, czyli zmienne koleje kariery. Życie akademickie pod wysokim napięciem. W: M. Kafar (red.), *Biografie naukowe. Perspektywa transdyscyplinarna* (s. 67–84). Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- Hejwosz, D.A. (2008). Uniwersytet Humboldta czy wyższa szkoła zawodowa? – o potrzebie znalezienia równowagi między kształceniem akademickim i zawodowym. Egzemplifikacja niemiecka. *Przegląd Pedagogiczny*, 2 (13), 39–49.
- Idea. PWN. Pobrane z: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/ideologia;3913853.html> (6.05.2022).
- Jałowiecki, B., Kaprański, S. (red.) (2011). *Peryferie i pogranicza. O potrzebie różnorodności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kiersnowski, R. (1960). Znaki graniczne w Polsce średniowieczne. *Archeologia Polski*, 5, 257–289.
- Kwiek, M. (2010). *Transformacje uniwersytetu. Zmiany instytucjonalne i ewolucje polityki edukacyjnej w Europie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Lesiński, H. (1998). Uczelnie wyższe i nauka. W: T. Białecki, Z. Silski (red.), *Dzieje Szczecina 1945–1990* (s. 425–457). Szczecin: Wydawnictwo „13 MUZ”.

- Lévy, P. (2002). Drugi potop. W: M. Hopfinger (red.), *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku. Antologia* (s. 373–390). Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Linde, S.B. (1994). *Rubież*. W: *Słownik języka polskiego*, t. 1. Warszawa: Gutenberg-Print.
- Malewski, M. (2000). Szkoła i uniwersytet – odmienność społecznych funkcji, odrębność edukacyjnych światów. *Pedagogika Szkoły Wyższej*, 14–15, 21–31.
- Mariański, J. (2015). Społeczeństwo bez orientacji i sensu? W: K. Górniak, i. in (red), *Socjologia czasu, kultury i ubóstwa księga jubileuszowa dla profesor Elżbiety Tarkowskiej* (s. 181–196). Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej.
- McCulloch, G. (2002). ‘Disciplines contributing to education’? Educational Studies and the disciplines. *British Journal of Educational Studies*, 1 (50), 100–119.
- Niedźwiedzki, W., Król, K. (1898). *Słownik języka polskiego*, t. 1. Warszawa: Nakł. Prenumeratów.
- Niedźwiedzki, W., Król, K. (1909). *Słownik języka polskiego*, t. 5. Warszawa: Nakł. Prenumeratów.
- Pieńkos, J. (1996). *Słownik łacińsko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Podsiad, A. (2001). *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Pritchard, R.M.O. (1990). *The end of elitism? The democratization of the West German university system*. Worcester: Billing & Sons Ltd.
- Puchalski, Z., Włodarczyk, E. (2010). Na drodze do uniwersytetu. W: W. Stępiński, W. Tarczyński (red.), *Uniwersytet Szczeciński na przełomie wieków i czasów 1985–2010*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Readings, B. (2007). *Uniwersytet w ruinie*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Reale, G. (2005). *Historia filozofii starożytnej*. T. II. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Rutkowiak, J. (2010). O tęsknocie do uniwersyteckiej przyjaźni: przemiany w uniwersytecie, przemiany w jego ludziach. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej*, 3 (51), 53–65.
- Strategia Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego 2019–2028. Pobrane z: <https://usz.edu.pl/wp-content/uploads/za%C5%82%C4%85cznik-do-uchwa%C5%82y-nr-106.2019-1.pdf> (5.05.2022).
- Strategii Rozwoju UJ w latach 2021–2030. Pobrane z: <https://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/strategia-rozwoju> (5.05.2022).
- Szul, R. (2011). Historyczna zmienność układu centrum – peryferie. Wyłanianie się centrów na peryferiach. W: Jałowiecki B., Kaprański S. (red.), *Peryferie i pogranicza. O potrzebie różnorodności* (s.188–218). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Toffler, A. (1974). *Szok przyszłości*. Warszawa: PIW.

Streszczenie

Analizy przedstawione w artykule dotyczą problematyki relacji między centrum a rubieżą w aspekcie funkcjonowania uczelni wyższych w Polsce. Problem podjęto na podstawie analizy porównawczej dokumentów dwóch uniwersytetów (Uniwersytetu Jagiellońskiego i Szczecińskiego), w których wskazuje się strategię i misję ich rozwoju na najbliższe kilkanaście lat. W toku badań wyodrębniono typy postulatów rozwojowych jakie każda z tych uczelni formułuje (m.in. dotyczących interdyscyplinarności, kształcenia postaw szacunku wobec inności, otwartości na otoczenie społeczno-gospodarcze) oraz dokonano ich porównania. Wnioski ujawniają brak istotnych różnic między wspomnianymi uczelniami w zakresie analizowanych postulatów, co potwierdza tezę o braku wyraźnej dychotomii centrum–rubież w przypadku uczelni wyższych. Należy zaznaczyć, że analizy obejmowały wyłącznie strategie i misje sformułowane przez dwa uniwersytetu oraz, że nie dotyczyły poziomu realizacji sformułowanych przez nie postulatów.

Słowa kluczowe: uniwersytet, misja, strategia